

Servische, Kroatische, Bosnische en Kosovaarse historici gingen samen aan het werk om de ware toedracht van de Balkanoorlogen uit de jaren negentig te achterhalen.

Door **Leen Vervaeke**

Vrouwen op de vlucht uit Kosovo tijdens de oorlog van 1999. Foto Stephan Vanfleteren

Erfvijanden samen op zoek naar de waarheid

schiedenis zijn niet uniek voor het voormalige Joegoslavië. Maar omdat ze ‘wantrouwen, wrok en zelfs haat zaaien tussen volkeren’ en een ‘obstakel voor verzoening’ vormen, wilden Ingrao en Emmert een manier vinden om tot een eensluidende, kritische en toch voor alle vroegere Joegoslavische staten aanvaardbare geschiedenis te komen.

In 2001 nodigden ze tientallen historici en sociale wetenschappers uit alle Balkanlanden uit om samen met West-Europese en Amerikaanse collega’s (als een soort bemiddelaars) een geschiedenis van de oorlogen te schrijven. Door de medewerking van auteurs uit de eigen natie – 34 Serviërs, 6 Kosovo-Albanezen, 10 Kroaten en 13 Moslims – zou deze ‘gedeelde geschiedenis’ meer draagvlak kunnen krijgen bij het publiek in de Balkan, hoopten Ingrao en Emmert.

Om het verwijt voor te zijn dat ze louter pro-westerse academici uit de Balkan hadden ingeschakeld, hanteerden Ingrao en Emmert een open toelatingsbeleid: iedere academicus die wilde meedoen, was welkom, als hij of zij maar bereid was met een open blik naar de feiten te kijken.

‘Soms meldden zich mensen aan die we er eigenlijk liever niet bij hadden. Radicalen, zowel radicaal nationalistisch als radicaal anti-

nationalistisch, probeerden we te vermijden. Maar we weigerden niemand’, zegt Ingrao.

Uit een korte check van hun achtergrond blijkt dat de meeste auteurs uit pro-westerse hoek komen, zelden uit nationalistische kringen. ‘Er zaten wat nationalistenvoor alle vroegere Joegoslavische staten aanvaardbare geschiedenis te komen.

De nagel aan Joegoslavië’s doodskest

Het is een vergelijking die je in Servië lang alleen hoorde achter gesloten deuren: in huizen van verlichte geesten: het hout en de spijkers van de doodskest van Joegoslavië zijn ingekocht door prestigieuze, nationaal-conservatieve Servische academici. In 1986 publiceerden zij een verbitterd memorandum over de ondergeschikte positie van Serviërs in het communistische Joegoslavië. De Serviërs waren daar het grootste volk. Echter: in de communistische bestuursorganen hadden ze niet meer macht dan de kleinere volkeren. In de eigen provincie Kosovo werden ze vreselijk gediscrimineerd. De Servische Communistische Partij veroordeelde het memorandum als levensgevaarlijk. Echter: al snel stond er een geslepen Partijbons op die begreep dat een politicus

ze de ogen sloten voor rationele argumenten of dat het hun integriteit aantastte.’

In Bosnië en Kosovo bleek het heel moeilijk om ervaren academici te vinden – als gevolg van de dood of vlucht van veel inwoners, de lage kwaliteit van het onderwijs en de vele buitenlandse missies, waar hooggeschoolde Bosniërs en

Kosovaren meer geld konden verdienen dan door het dienen van de wetenschap. Als Ingrao en Emmert na lang zoeken eindelijk een ervaren Kosovaars historicus hadden gevonden, weigerde hij resoluut om zijn Servische collega te ontmoeten. Exit de Kosovaar.

Een andere collega – een Noord-Amerikaan, geboren in Servië – wil-

keren, eerst in Kosovo en Kroatië, later in Bosnië, Macedonië en Montenegro. Die bewegingen waren geen reacties op Milosevic, maar autonome krachten. Voor dat laatste is zeker veel te zeggen. Het is evenwel onwaarschijnlijk dat zij zonder Milosevic’ machtsgreep en het daarop volgende olifant-door-een-porseleinkast-beleid ooit hun doel bereikt hadden. In de woorden van een progressieve Servische intellectueel: ‘Als de Spanjaarden in Baskenland hetzelfde hadden uitgevreten als de Serviërs in Kosovo, waren ze dat ook kwijt geweest.’ Opiniepeilingen laten zien dat de laatste jaren een toenemend aantal Serviërs de hand in eigen boezem steekt. Zo gelooft zo’n tien procent inmiddels dat Servië Kosovo zelf verspeeld heeft.

spionage. ‘Hoewel het een paar weken duurde om hen te overreden om telefonisch contact op te nemen, smeedden ze al gauw een band’, meldt het voorwoord van *A Scholar’s Initiative*. Toen Bjelajac zware kritiek kreeg van Kroatische academici, verdedigde Zunec hem. ‘Tijdens een ontmoeting in zijn kantoor in Zagreb verklaarde Zunec dat hij tijdens de oorlog vijf keer gewond was geraakt en niet van plan was ooit nog een nieuwe oorlog mee te maken.’

Het contact tussen de academici verliep via e-mail en telefoon, een interactieve website en op jaarlijkse congressen. In verschillende rondes werd de agenda bepaald, een opzet voor de teksten gemaakt, bijkomend onderzoek verricht (waarvoor fondsen werden ingezameld), en telkens opnieuw werd er kritiek georganiseerd en werden teksten herschreven.

Het resultaat is verbazend coherent. De hoofdstukken tonen verschillen in stijl, maar die zijn niet storend. In die hoofdstukken worden controverses in de nationale geschiedsversies één voor één gesignaleerd en geanalyseerd en – in de meeste gevallen – door een objectief verhaal vervangen (soms blijkt meer onderzoek nodig).

Dat objectieve verhaal is nooit zwart-wit. Integendeel, *A Scholar’s Initiative* toont haarfijn aan hoe complex de oorzaken voor het ontbranden en escaleren van de Joegoslavië-oorlogen waren. Hoe niet te stoppen mondiale ontwikkelingen, opportunistische politici en gemanipuleerde burgers een explosieve cocktail vormden. En hoe de waarheid meer kanten heeft, maar na wikken en wegen niettemin kan overhellen naar één kant.

Door dit minutieus fileren van actie en reactie ontstaat een beeld van de Joegoslavië-oorlogen waarin alle partijen in meer of mindere mate zowel dader als slachtoffer zijn, maar waarin toch onontkoombaar is vastgesteld dat een groot deel van de verantwoordelijkheid bij Slobodan Milosevic ligt.

Uit *A Scholar’s Initiative*: ‘Er zullen natuurlijk altijd historici zijn die zeggen dat het land (Joegoslavië) op de rand van de afgrond stond, en dat als Milosevic er niet was geweest, iemand anders wel de genadeslag had uitgedeeld. Misschien klopt dat, maar de geschiedenis toont dat het Milosevic en niemand anders was wiens acties het land over rand duwden.

‘Het was Milosevic die Servië Communistische Partij (...) deed herleven met behulp van nationalisme, het was Milosevic die de door Tito geschapen verhoudingen zo systematisch ondermijnde dat Joegoslavië’s niet-Serviërs bang werden, en het was Milosevic (...) die de pogingen saboteerde om Joegoslavië te hervormen en zo een uitweg uit de crisis te vinden.’

Voor Nederlandse lezers komt die geschiedenis van de Joegoslavië-oorlogen goeddeels overeen met de vertrouwde visie. Maar het bijzondere is dat over die ‘westerse’ geschiedsversie nu overeenstemming bereikt is door Servische, Kroatische, Bosnische en Kosovaarse auteurs.

Al zal hun vaderlandsliefde in bepaalde kringen allicht aangevalen worden, het is een overwinning voor het streven naar waarheidsvinding dat dit verhaal nu wordt verteld door auteurs uit de Balkan zelf.

★★★★☆

Confronting the Yugoslav Controversies: A Scholars Initiative
Charles Ingrao en Thomas A. Emmert (red.)
Prdue University en United States Institute of Peace; 444 pagina’s; € 32,-
ISBN 978 1 55753 533 7